

1)

Nikdy jsem o sobě nehovořila příliš ráda; nikdy jsem se nedrala do popředí.

Tady v Montrealu mě zná jen málokdo. A ještě méně lidí se o mne zajímá. V téhle zemi si člověk snadno zachová anonymitu. Vlastně se to tak trochu i očekává. Lidé sem přicházejí, aby vykonávali nějaké povolání a aby vydělávali peníze.

Vystudovala jsem zubařinu. Dalo by se říci, že to není právě vzrušující povolání. Po celý svůj předchozí život jsem nořila pohled a prsty cizím lidem do úst.

Aby pacientovi ulevil, musí zubař občas způsobit bolest. Zubařské křeslo ovšem nemá vůbec nic společného s lehátkem psychoanalytika. Nervy nemají paměť! S otevřenými ústy neměli mí pacienti chuť si povídat. Nemluvili a byli nepozorní.

Kanada neuznala mé polské diplomy. A já neměla ani prostředky, ani odvahu znovu se zapsat na stomatologickou fakultu. Život ze mne udělal společnici. Mé nostalgické polské vdovy nejsou příliš řečné a vůbec neposlouchají. Umím skvěle připravovat zapékané brambory. Vydělávám si tím, že jim zaplňuji prázdné chvíle a žaludky. Hlava zůstává prázdná.

Nemám ráda zimu v Severní Americe a tamní jaro mě sklíče ještě víc. Jaro probouzí v lidech naději. Co bych mohla očekávat od jara, které není moje?

Nepřichází ovšem vůbec v úvahu, že bych se tam vrátila.

Ke komu bych se vrátila? Vlast, to je především rodina. Mí rodiče jsou mrtví a já si stále ještě nepřipouštím, že zemřeli. Není to zábavné, že téměř padesátiletá dospělá ženská si připadá jako sirotek?

Vidíte, teď jsem prozradila, jak jsem stará. Je mi čtyřicet osm let. V životě ženy to není zrovna zanedbatelné. Všechny ty roky mi leží na srdci i na paměti jako pytel brambor. To nezní zrovna moc poeticky, jenže já to přesně tak vnímám.

Lidé jsou většinou jako rostliny v květináči. Rostou nad svými kořeny. Já se cítím přesazená, vykořeněná, pateticky vyloučená, vyvrhel, co nějakou dobu ošetřoval vykotlané zuby.

Mám se vrátit k podrobnostem svého dětství? Jako u toho dobráckého doktora z Vídně? Proč ne. Je mi to vlastně lhostejné. Budu mluvit pravdu. Tedy tu, kterou si pamatují.

Lidé říkají, že člověk se nikdy nevyléčí ze svého dětství. Mé dětství ale nebyla žádná choroba. Naopak.

Bylo nesmírně šťastné. Měla jsem rodiče ráda. Na tomhle kontinentě člověk často potkává lidi, co mají problémy se svými předky. Většinou něco vyčítají matce. Je to odporné...!

Chcete vědět, jak se jmenuji? To je právě taková ta předběžná otázka, co mě děsí! Ochotně bych odpověděla Mary Smithová nebo Stanislava Górká nebo Rachel Negevová. S jistou námahou vám povím své pravé jméno: Irena Golebiowska.

Pokud nejste Slovan, leč slušný člověk s dobrými úmysly, okamžitě mě požádáte, abych vám to barbarské jméno hláskovala. A to mě rozhněvá. V Polsku to po mně nikdo

nechtěl! Právě podle takových drobností si člověk uvědomuje, že je v exilu. Ještě po tolika letech ve mně takové prosby vyvolávají téměř paranoidní reakci.

Narodila jsem se jako Ester Sternschussová. V mém věku na tom vlastně není nic pozoruhodného. Kdo nezná příběhy židovských dětí, které za války někdo ukrýval nebo adoptoval? Stalo se z toho téměř módní téma. Kdekdo píše *Paměti* a honosí se svým utrpením. Je to jedna z možností, jak mu dát nějaký smysl.

To však je jiný příběh...

Přece jen vám prozradím pár životopisných údajů, a to co nejlapidárnějším způsobem.

Marysia a Stanislaw Golebiowski jsou mí rodiče.

Klara a Henryk Sternschussovi jsou rovněž mí rodiče.

A Zofia Lassová je mrcha!

Tu ženu jsem nenáviděla, zničila mi život.

Pochopte, musela jsem se jí zbavit.

Musela jsem ji odstranit!

2)

Dneska je hrozná bouřka, jaké jsou jen v Kanadě. Chtěla jsem jít ven, cítila jsem se ale tak mizerně, že jsem se na chodníku rozbrečela. Slzy okamžitě zmrzly!

Holčička se zápalkami... Stejně jako ona i já jsem chtěla

poddat se, zapomenout, usnout, maličko si zasnít v náručí vánoční vzpomínky. V mém domě. Tam, kde jsem žila jako dítě, obklopena rodiči.

Cesta do školy vedla přes les. Pěšinka byla celá provoněná a ty vůně se měnily podle roční doby. Na jaře to tam vonělo lesními jahodami. Na podzim houbami.

Tam v těch místech jsem se ani trochu nebála. Cítila jsem se v bezpečí. Vždycky. Víte, byla jsem v teple, chráněná, jako když se člověk zahrabe pod pokrývku.

V té době jsem dobře spala. A vstávala jsem rozradostnělá. Teď prožívám pravý opak, vůbec už nedokážu usnout. A vylézt z postele je pro mne hrozně těžké.

Musím se přiznat, že nemám ráda šťastné lidi a ti nešťastní mi jdou na nervy. Se mnou nikdo neuspěje. Tak to zkrátka je. Jsem nesnesitelná! Je to snad úzkost ohlašující klimakterium?

Nebo snad přece jen za to může ona... Zofia Lassová, můj kat. Už sice není z tohoto světa, nicméně mne stále pronásleduje.

Má na svědomí úplně všechno. Vyvolala situaci, v níž jsem musela udělat, co jsem udělala.

Zofia Lassová mi vybrakovala život dávno předtím, než jsem se pokusila ji odstranit.

Je to úděsné, že některých lidí se člověk nedokáže zbavit. Že na ně nikdy nedokáže zapomenout. Jsou to vždycky ti nejzlomyslnější, ti nejproradnější...

3)

Včera jsem byla nucena přestat, už jsem se nedokázala ovládat. Byla jsem bez sebe.

Byla jsem ale přece dobře vychovaná. Ruce položit na stůl, držet se vzpříma a udělat pukrle, když k nám někdo přišel a když odcházel...

Vštěpuje se nám, abychom ovládali své city a nereagovali. A dokonce abychom odpouštěli. Proč? Proč přijmout nepřijatelné chování? Měla jsem snad za jejího života odpustit Zofii Lassové její hříchy...?

Kdo by pro mne mohl něco udělat? Kdo by mi chtěl poradit? Kdo by se odvážil zaangažovat se a vystoupit ze své lhostejnosti?

Chceme-li změnit dějiny, měli bychom alespoň zkrášlit dekorace! Jsem jako ta křehká Šehrezáda na sultánově pohovce. Jestli vás nudím, můžete mi setnout hlavu tím, že otočíte stránku nebo zavřete knihu. Platí...?

Zkusme to ještě jednou. Třeba se mi tím uleví.

Na začátku mého životopisu je mé jméno.

Jmenuji se Irena Golebiowska.

Vůbec netuším, jak jsem přišla na svět.

Vím jenom, že první měsíce života jsem strávila v ghettu. Moje skutečná matka byla maličká, s kudrnatými kaštanovými vlasy. Lidé tvrdí, že měla překrásný hlas. Říkali jí slavík ghetta. Snila o tom, že vystuduje konzervatoř.

Tatínek byl o sedm let starší než ona. Byl impozantní a měl modré oči. Vůbec nevypadal židovský. Jsem mu hodně podobná. Až na ty vlasy. Dlouho měly rusé tóny jako maminky vlasy.

To je tedy mé dědictví.

Rodičům se podařilo dostat mě z ghetta a dát mě do města. Mí adoptivní rodiče byli o něco starší než můj otec a matka. Neměli děti. Jenom dva psy.

Lidé mi vyprávěli, že za války vždycky nejdřív dali najíst mně a pak se postarali o psy. A teprve potom mysleli na jídlo pro sebe. Občas na ně už nic nezbylo.

Psi byli moc hodní. Měla jsem je nesmírně ráda! Když jsem trucovala, olizovali mi tváře, dokud jsem nevyprskla smíchy...

Tak to je můj původ.

Ještě si pamatuji jednu říkanku. Tatínek mě houpal na kolenou a přitom si prozpěvoval. Byl to skutečně komický pohled na toho přísného gymnaziálního profesora, jak se rytmicky pohupuje a falešně zpívá prostinká slova.

*Siala baba mak
Nie wiedziala jak
A dziad wiedzial
Nie powiedzial
A to bylo tak.*

To je vzácná a něžná vzpomínka.

Obvykle tak vážný tatínek se snažil o legraci jenom proto, aby mi udělal radost.

Vždyť jsem vám už říkala, že jsem měla šťastné dětství...

V den mého prvního oficiálního plesu, na konci středoškolských studií, byl dům vzhůru nohama. Rodiče na mne mohli být právem hrdí. Z matematiky a chemie jsem měla vynikající známky. Nikdo ani v nejmenším nepochyboval o výsledku přijímacích zkoušek na stomatologickou fakultu.

Nikdy jsem nezjistila, proč tak stáli o to, aby ze mne byla zubařka. Vůbec jsem o tom neuvažovala. Nikdy by mě nenapadlo rodičům odporovat.

Přáli si jen, abych byla šťastná. Nepochybně o to spolu hovořili a zubařina jim asi připadala jako nejlepší řešení. Vždycky o všem rozhodovali společně. Tatínek nikdy nevslovil nějaký názor, dokud to neprobral s maminkou.

Byl červen a ten konec jara dokonale odpovídal veselí, které u nás panovalo. Dokonce i psi vypadali spokojeněji než obvykle. Můj první ples! Mým kavalírem měl být Michal. Můj první přítel. Seznámili jsme se o prázdninách v Lebě. Večer mě na pláži políbil. To stačilo jako příslib manželství. Uspokojivá, zajištěná budoucnost.

Prožívali jsme nesmírně romantický věk. Moje kamarádky i já jsme ještě věřily na čápy. Děti, zabalené do pytlů, přinášel rodičům zvláštní doručovatel. Byly jsme opravdu hloupé husičky. Když se jedna kamarádka provdala, dělaly jsme si kvůli ní velké starosti...

Ale to odbočuji...

Tak tedy v onom slavném měsíci červnu mi bylo skoro osmnáct. Zahrada i park voněly po jahodách. Všude rozkvétaly květiny. Psi byli jako zdivočelí. Všude panovalo štěstí. Onoho

června 1959 se léto jevílo slibně. Všechno ozařoval úsměv života jako úsměv šťastné maminky...

U dveří zazvonil listonoš. Běžela jsem otevřít. Přinesl balíček. Balíček poslaný z Paříže Zofíí Lassovou. Pracovala ve Francii pro UNESCO.

Maličko jsem si ji pamatovala. Něco jako tetička. Když jsem byla malá, občas nás navštěvovala. Nosila mi drobné dárky. A pak chodit přestala.

Věděla jsem, všichni to věděli, že je autorkou úspěšné knihy: *Zeď mezi námi*. Byl to milostný příběh Židovky z ghetta a mladého Poláka, který ji nedokázal přesvědčit, aby se u něho ukryla.

Byl to v podstatě dosti banální příběh. Byl však tak dobře napsán, tak dojemným slohem, který přesně vyjadřoval rozporuplné pocity mladé ženy, že jsem nikdy nedokázala náraz přečíst víc než několik stránek. Po chvílce jsem musela odložit knihu na stůl, trochu si odpočinout, aby mě nezahltily emoce. Kupodivu nevensala Zofia Lassová do našeho výstisku žádné věnování.

Balíček jsem otevřela. Mohl to být jenom dárek. Další dárek. To ale bylo překvapení! Nádherné plesové šaty. A obrovsky mi slušely. Dočista okouzlená jsem se začala lehce, téměř opojně otáčet před rodiči, kteří kupodivu zrozpačitěli. Uvažovali snad také o tom, že mi koupí šaty? A pak litovali, že to neudělali? Nebo jim ta róba připadala příliš výstřední? Nebo se báli, že ta mladá žena, co před nimi tančí, už není jejich holčička?

Ve skutečnosti ti nešťastníci právě rozhodli o tom, co mělo následovat...

Nechali mě, abych si tu radost vychutnala. Pak mě tatínek požádal, abych se uklidnila a sedla si.

„Bude ti osmnáct, a proto ti chceme s maminkou sdělit něco důležitého.“

Stará pohovka, na niž jsem usedla, byla samý chlup a pach našich psů.

Cítila jsem, že dojde k něčemu závažnému. Významnému. Nevyhnutelnému.

„Dobře víš, Irenko, že tě máme nade všechno rádi. Jsi naše jediné dítě a tak tomu bude i nadále.“

Vesele jsem si pomyslela: samozřejmě že to vím. To má být všechno? Nemusí se ničeho obávat. Stává se ze mne žena, ale jsem i nadále jejich dcera!

Tatínek pokračoval stále slavnostnějším hlasem.

„Bude ti osmnáct,“ opakoval, „a tak jsme se s maminkou rozhodli, že tě seznámíme s podstatnými fakty.“

Maminka se rozplakala. Tatínek, který občas míval záchvaty rozmrzelosti, ji stroze pokáral.

„Marysio, právě teď by ses měla ovládat! Tak se, prosím, seber!“

Maminka se napřímila a zmlkla. V místnosti, kde jsme se nacházeli, začalo být tíživě. Byla jsem celá stísňená. Čas se zastavil. Záhyby šatů mi smutně visely mezi nohama.

„Ireno, my jsme jen tvými adoptivními rodiči. Tví praví rodiče tě k nám poslali, aby tě ochránili. Narodila ses v ghettu. A oni tam zahynuli.“

Svět se nezhroutil. Jen náhle potemněl. V nitru jsem padala a padala. Takhle asi člověk umírá.

Ale sotva jsem se na ně podívala, přestalo to. I oni mají mrtvolné tváře. To úsilí je zničilo.

Podařilo se mi vstát. Abych alespoň trochu zpomalila ten pád. A abych dospěla do dalšího stadia. Nejasně jsem pocítovala, že moje zkouška teprve začíná.

Když tatínek viděl, jak jsem klidná, šeptem navrhl, abych šla na půdu.

„Tam najdeš plátěný pytel. Patří ti. Nikdy jsme se ho ani nedotkli. Měli jsme ho otevřít jen v případě nebezpečí. A nás Němci nikdy neobtěžovali. Čeká na tebe přes sedmnáct let.“

Ta pouť na půdu je mým údělem. Pochopila jsem, že ji musím vykonat sama. Poprvé si uvědomuji, jak je mé tělo osamocené. Život a jeho zkoušky se nedají sdílet. Vše probíhá uvnitř. Zeď se může zhroutit, ale jak uniknout sám sobě?

Mé rodiče trápí má osamělost právě tak jako mne. S tím nikdo nic nezmuže. A já pro ně také nemohu nic udělat. Jsou nepostizitelní. Jdu na půdu sama.

Už nikdy mě nikdo nepovede za ruku.

Ze salonu, který je o patro níž, mi maminčin tlumený hlas říká, kde hledat. V koutě mezi dvěma krabicemi starých knih nacházím plátěný pytel, který tam uložil staříčkový sýček. Plátno je cítit plesnivinou.

Otevírám pytel.

Nejdříve sáhla ruka na stříbrnou lžičku, na níž je vyryt monogram E. S. a moje datum narození: 23. 2. 1941. Pak jsem vytáhla svazek listů papíru a chvatně napsaný vzkaz podepsaný: Klara Sternschussová, moje matka. Ta skutečná. A na

konec malou obálku s označením „kyanid“ s třemi kapslemi. Poslední vykoupení. Dar smrti. Neocenitelný. V ghettu vlastnilo takové kapsle jen několik židovských šťastlivců. Doufali, že budou mít čas je použít, než je chytnou.

Usedla jsem na podlahu do kruhu světla přicházejícího z vikýře napůl zakrytého mnoha generacemi pavučin. V tom vzkazu, patrně chvatně načmáraném ve chvíli mého odchodu, mě maminka prosí, abych jí odpustila, že mě takhle opouští. Věděla ovšem už tenkrát, že to je to nejlepší řešení.

Měla rozhodný, oblý a rovný rukopis. Tvrdila, že je přesvědčena, že válka skončí.

„Pro případ neštěstí,“ napsala nicméně pro mé adoptivní rodiče, „přikládám tři kapsle kyanidu. Ať už bude můj osud jakýkoliv, nebudu je potřebovat.“ Prosila je, aby mě nechali sdílet jejich osud, a zcela se na ně spoléhala.

Nakonec mi odkázala přiložené papíry, opis svého rukopisu, a žádala mě, abych jej vydala, pokud by její nejlepší přítelkyni, Zofii Lassovou, již svěřila originál, sebrali Němci dřív, než by se jí podařilo text vydat.

Ovšem toto dědictví, „Pro případ, kdyby“, v jejím tehdejší uvažování zcela vedlejší, teď vtrhlo do mé přítomnosti. Text je napsán tímž rukopisem jako vzkaz. Papír je zažloutlý, inkoust vybledlý, text je nicméně dobře čitelný. Poznala jsem ho! Je to začátek knihy Zofie Lassové *Zeď mezi námi*.

Zpočátku jsem odmítala to pochopit. Téměř jsem se zpěčovala pravdě, která se vnucovala a jež mě náhle zdrtila.

Zofia Lassová znala maminku. A ta byla nejen hrdinkou, ale i autorkou *Zdi mezi námi*.

Zofia Lassová je podvodnice!

To už jsem seběhla dolů s rukopisem v ruce. Rodiče mě zděšeně pozorovali, jak prohrabávám knihovnu.

Vrhla jsem se na naše vydání knihy Zofie Lassové. Přistoupili ke mně a ve třech jsme začali srovnávat tištěný text s textem maminčiným. A historie mého původu a mé adopce naráz ustoupila do pozadí. Došlo k podivnému psychologickému zvratu. Už nás netíží noční můra. Probudili jsme se. Do kruté reality.

Maminka začala uvažovat nahlas. Obrací se sama k sobě, k tatínkovi i ke mně.

„Ireno, Zofia byla nejlepší přítelkyní Klary, tvé maminky. Pamatuji si ... Vyprávěla nám o jejich dětství, dospívání a o svých pokusech přesvědčit tvou matku, aby uprchla a schovala se spolu s ní.“

Je mi lehký. Usmívám se. Zase z nás je jedna jediná rodina čelící problému přicházejícímu zvenčí.

Pro mne nebylo zdaleka tak závažné, že nejsou mými skutečnými rodiči, jako zjištění, za jakých okolností získala Zofia Lassová maminčin rukopis a proč jej uveřejnila pod svým jménem.

Neměli jsme sebemenší pochybnosti: ZOFIA LASSOVÁ SI PŘIVLASTNILA MAMINČIN RUKOPIS.

Ten rok jsem nešla na ples debutantek. Ani ten rok, ani žádný další. Celý den a večer jsme se snažili zrekonstruovat prohřešek Zofie Lassové. Spojila jsem svou matematickou logiku s otcovou vážností. Tatínek na mne mohl být hrdý.

Můj skutečný otec se zapojil do odboje. Němci ho chytili a zastřelili ještě s dalšími pěti spolubojovníky. Jednomu jeho druhovi, Polákovi jménem Jacek, se podařilo spojit se s maminkou v ghettu. Přesvědčil ji, aby mě dostala z ghetta. Odvedl mě, schovanou pod plachtou nákladáku, k mým adoptivním rodičům. To byl náš polský čáp s miminkem a pytle.

Maminka Klara se měla ke mně připojit později. Přes nálehavé Jackovy prosby nikdy v sobě nenašla dost odvahy, aby se ukryla u něho ve městě. Zrodila se v nich předem ztracená láska. Vášeň popsaná ve *Zdi mezi námi*.

Maminka byla zajatčyní ghetta a rovněž vzpomínek na zesnulého manžela. Milovala Jacka, nechtěla ho však vystavit nebezpečí, jemuž jako Židovka musela čelit. Odmítla se s ním ukrýt. Zastřelili mého otce a to stačilo.

Když ji sebrali, aby ji poslali do Birkenau, prý se ani nepokusila utéci. Já jsem byla v bezpečí, ona byla zajatčyní. Jacek už se víckrát kvůli ní nevystaví nebezpečí. (Stejně ho o několik měsíců později chytili a zastřelili.)

I maminčina nejlepší přítelkyně a důvěrnice, Zofia Lassová, energická blondýna, kterou maminka nesmírně obdivovala, ji marně přemlouvala, ať uteče. Když se Zofia rozhodla, že se pokusí o záchranu ve městě, svěřila jí Klara svou největší cennost. Svědectví lásky k Jackovi. Rukopis.

Po válce mě Zofia čas od času navštěvovala. Dokonce mi projevovala jistou náklonnost. O mamince se mnou samozřejmě nikdy nemluvila. Po vyjití knihy začaly být přestávky mezi návštěvami stále delší. Když se *Zed mezi námi* stala bestsellerem, když se začalo uvažovat o jejím zfilmování

a když Zofia zbohatla, přestěhovala se do ciziny. A začala pracovat pro UNESCO. Víckrát jsem se s ní nesetkala.

Kniha byla přeložena asi do tuctu jazyků. Vznikl podle ní film a o patnáct let později i televizní seriál. Zofia Lassová jistě už nikdy netrpěla nouzí.

Když se jí novináři ptali, co píše, vždycky odpovídala se zářivým úsměvem, že *Zed mezi námi* je jejím životním dílem. Prohlašovala, že nenapiše ani pokračování, ani něco zcela jiného.

„Jsem ženou jediného díla,“ prohlašovala. „*Zed mezi námi* je mým vrcholným dílem a tím končím“

Mluvila ovšem o vrcholném díle mé matky! Připravila ji o hlas a o duši. Zavraždila vzpomínku na ni. Klara zůstane provždy neznámou Židovkou, obětí zločinu proti lidskosti. Zofia Lassová jí vzala úplně všechno.

Slavík už nikdy nezazpívá mimo ghetto!

4)

Takhle tedy vstoupila Zofia Lassová do mého života.

Od onoho dne jsem většinu volného času věnovala studiu jejího času. Znovu a znovu jsem četla rozhovory s ní. A sbírala její fotografie a cizojazyčná vydání *Zdi mezi námi*.

Prošla jsem všechny dosažitelné archivy ve veřejných i soukromých knihovnách. Dokonce jsem občas, k tomu se musím přiznat, ukradla nějaké výstřižky a pár fotografií.

Z naší půdy se stal archiv o Zofii Lassové, o jejím životě a údajném díle. Vše bylo uspořádáno do šanonů podle zemí a podle jazyků. Desítky, stovky stran studií, výstřižků z novin a časopisů.

Měla jsem seznam jejích odměn a chvalozpěvů od různých osobností... V Paříži jí dokonce udělili cenu Femina!

Jen málokterý životopisec by byl asi tak pečlivý a získal takovou spoustu dokumentace s tak nepatrnými prostředky.

Navzdory rokům portréty Zofie Lassové jako by odolávaly času.

Zachovala si ten energický vzhled, rezoltní záhyb v koutku úst, podmanivý úsměv. Díky jejímu pohledu lidé rychle zapomínali na její pravidelné rysy. Nádherné modrozelené oči, divoké jako rozhněvané nebe nebo rozbouřené moře, jejichž drzost nijak neodpovídala harmonické a jemné podobě jejího obočí. Její vlasy, zpočátku mírně kudrnaté a později ostříhané docela nakrátko, si uchovaly skvostnou zářivou plavost Severanů.

Byla neobyčejně krásná. Nenechala jsem se však okouzlit. Ačkoliv na fotografiích nebyla v jejích rysech ani vráska, na půdě mé duše její skutečná povaha temněla, byla poznamenána časem a v mé verzi *Obrazu Doriany Graye* se stávala odpornou...

Pokud to bylo jen trochu možné, sledovala jsem z povzdálí její cesty. Snažila jsem se jít v jejích stopách. Toužila jsem po konfrontaci.

Jenomže její život probíhal převážně v zahraničí. Když přijela do Polska, vždycky jsem se to dověděla příliš pozdě.

Až do posledního roku mých zubařských studií se mi nepodařilo dostat se k ní.

Jednoho dne jsem se konečně dověděla, že má ve Varšavě byt, někde v Mokotowě. Zahájila jsem pátrání. Pročesala jsem čtvrť a vyčlenila ji. Obchodníkům a pak i domovnici v jejím domě jsem se vydávala za mladou novinářku. Tisk už pro mne neměl žádná tajemství!

Zofia Lassová pobývala v tom bytě jen zcela vzácně. Pro-najímala ho nebo půjčovala synovci, který si z něj udělal mládenecký příbytek. Hrozně jsem toužila po tom, abych pronikla do jejího soukromí. Abych poznala prostředí a atmosféru, v níž žila. A snad i zachytila nějaké maminčiny stopy. V podstatě jsem měla právo navštívit Zofii Lassovou. Měla jsem právo pamatovat si slavnou osobu. Osobu, která znala mou matku. A několikrát se objevila v mém dětství.

Jednou v neděli jsem se odhodlala.

Neděle jsme obvykle trávili společně, se psy. Po obědě k nám vždycky chodil Karol, s nímž jsem byla už rok zasnoubená a který se mnou studoval na stomatologické fakultě. Michalův polibek na pláži neměl pokračování. Na plese debutan-tek asi poznal jinou partnerku. Už jsem nebyla žádná naivní husička.

Tak tedy jednou v neděli, k značné nelibosti rodičů, jsem přemluvila Karola, aby mě doprovodil do Varšavy. Se snoubencem po boku jsem odvážně zazvonila u dveří Zofie Lassové.

Otevřel nám Zofiin synovec. Usmál se na mne. Když uviděl Karola, rychle oznámil, že teta není doma. Zneužila

jsem svého půvabu, aby nás pustil dovnitř. Přišla jsem přece i proto, abych si prohlédla její byt. Ten byt, to byla tak trochu ona.

Žel z bytu se ozval hlas:

„Miláčku, na co čekáš?“

Ten synovec nebyl zlý. Zavrtěl hlavou, jako kdyby se omlouval, a doporučil mi, abych přišla za tři týdny. Od 5. září měla teta strávit nějaký čas ve Varšavě. To byla důležitá informace.

Karol mé vzrušení nechápal. Vůbec o ničem nevěděl. Prostě jsem šla navštívit spisovatelku, kterou jsem obdivovala. Nehodlala jsem mu líčit svůj život a své strasti. Co Zofia Lassová provedla mé matce a mně! To by nemělo vůbec žádný smysl. Pro celý svět jsem byla i nadále Irena Golebiowska a to bylo v pořádku.

Karol neměl ani tušení o mém židovském původu. Nikdo o tom neměl ani tušení. Na univerzitě jsem jednou zaslechla, jak jedna studentka zašeptala své kamarádce o dívce, co právě šla kolem nich: „Vidělas tu Židovku?“ Strašně jsem se začervenala. Ale jen v hloubi duše.

Moje hanba nebyla osobní. A neomezovala se na Židy. Zahrnovala celé lidstvo. Udivovalo mě, že patřím k témuž druhu jako ta pitomá holka i že jsem schopna pocívat takový hnus, takové vzrušení a vůbec to nedát znát.

V autobuse cestou domů jsem byla veselá. Několikrát jsme se bláznivě smáli. Poprvé a naposled mi Karol řekl, že mi smích sluší.

V září jsem se hodlala vrátit do bytu Zofie Lassové a tentokrát se s ní setkat. Měla jsem přece právo dovědět se tro-

chu víc o svých rodičích. Zofia jim tím byla povinována. Především Klaře, mé matce...

To mi nepochybně Zofia dlužila.

Každý večer v posteli před usnutím jsem si představovala naše setkání, naši konfrontaci: občas jsem byla nesmělá a lstivá, občas zase sebejistá a nesmiřitelná žalobkyně.

Hrála jsem všechny možné úlohy.

V tom nejlepším výstupu jsem přerušila interview v polské televizi. Stála jsem před kamerami a namířila žalující prst na nos slavné Zofie Lassové. „Žaluji vás, milostivá paní! Dopustila jste se krádeže a proradnosti. Zrady. Zradila jste důvěru své nejlepší přítelkyně Klary Sternschussové, mé matky. *Zed' mezi námi* je její kniha. Nenapsala jste z ní ani řádek. Klara vám svěřila svůj rukopis. Poslední záchvěvy svého srdce. Důvěřovala vám! Jste prostě ubohá zrádkyně, lhářka, vražedkyně, která zabila její památku...“

V jiném výstupu jsem byla rovněž úspěšnou autorkou. A čekala jsem jen na velkou literární večeri v nějakém evropském hlavním městě, abych jí vmetla do tváře její proradnost a svou sklenku vína. A vysvětlila všem přítomným její podvod. Musela odejít od stolu za nesouhlasného povyku.

Potají jsem totiž psala.

Pod jménem maminky jsem poslala několik novel do různých literárních soutěží v časopisech. Zcela neúspěšně. Strašně jsem si přála porazit Zofii Lassovou na jejím písčičku. Na tom, který si přivlastnila. Želbohu, život jen málokdy pomáhá spravedlnosti. Dalo by se dokonce říci, že s oblibou chrání zrádce.

Navíc tento neúspěch posílil mé odhodlání ponechat si adoptivní jméno. Už nikdy jsem nepoužila jména Sternschussová.

Byla jsem přesvědčena, že jako Židovka si mohu vybrat jednu ze dvou možností. Buď se tím budu honosit jako Rubinstein nebo Romain Gary, nebo tiše zůstanu v koutku a nijak se nebudu odlišovat od ostatních lidí.

Na mém dvojí životě není samozřejmě nic pozoruhodného.

Na jedné straně mladá žena, která plní veškeré své povinnosti, která dělá vše, co se od ní očekává. Studentka stomatologie, milá a rozumná při styku s rodiči, snoubencem a přáteli.

Na druhé straně vykolejená dívka, zmítaná chorobnou posedlostí... nebylo jí souzeno, aby se setkala se Zofií Lassovou...

4. září 1962, v předvečer ohlášeného návratu mé největší nepřítelkyně, měl tatínek první srdeční záchvat...

Moje posedlost ustoupila do pozadí. S maminkou jsme nad ním bděly ve dne v noci. Tatínek se z toho naštěstí dostal a přes jisté oslabení se vrátil domů bez nějakého postižení. 23. téhož měsíce, když jsem se konečně mohla vypravit do Mokotowa, Zofia Lassová už odjela!

Nebylo snadné dostat telefonní číslo jejího bytu. Nebyla v telefonním seznamu. Ale podařilo se mi to.

Telefonovala jsem pravidelně. Moje volání zvonilo do ticha nebo mi mužský hlas sdělil, že Zofia Lassová není doma a nikdo neví, kdy a zda se vrátí. Zofia Lassová se definitivně usadila v zahraničí a vyhýbala se Polsku s jeho zhoršujícím se politickým klimatem.

Měla opravdu štěstí. Já jsem byla lapená a nemohla jsem ji sledovat tak daleko.

Dostudovala jsem. A podle plánu jsem se provdala za Karola. Pracovali jsme na téže klinice. Což mu po třech letech nezabránilo, aby se zamiloval do své asistentky a požádal o rozvod.

Přestěhoval se do Krakova.

Téměř se mi ulevilo. Jedna z možností, jak znovu nabýt svobody. Po rozvodu jsem se necítila ublížená, ničeho jsem nelitovala. S radostí jsem se vrátila k rodičům.

Tatínek a maminka zestárli a potřebovali mě. Dalo mi to možnost dokázat jim svou vděčnost.

Psi také zestárli.

Můj život klidně plynul mezi rodiči, psy, pacienty. Nevzrušeně. Takový by měl být vždycky.

V roce 1965 tatínek druhý záchvat nepřežil.

Zůstaly jsem s maminkou samy... a se psy.

5)

Z doby před tatínkovou smrtí mi nezůstalo nic ze styků se světem, z práce, z citových záležitostí... Nic pozoruhodného, nic poutavého, jen ta naše trojice: tatínek, maminka a já.

A dva radostně poskakující psi...

Karol existoval, protože to tak muselo být. Protože se to slušelo. Všechny dívky z dobré rodiny, které si na sobě za-

kládají, mají snoubence. To mi umožnilo nijak se nelišit od svých kamarádek. Být jako ostatní. Židovka ve mně se cítila chráněná. Nijak se neodlišovala. Nikdo si jí nijak zvlášť nevšímal. Nikdy jsem nezažila skutečně hluboký důvěrný vztah. Neumím se svěřovat. Jsem samotářka, tajnůstkářka. Můj skutečný život byl na půdě. Vzrušila jsem se jen, když jsem myslela na Zofii Lassovou. Mou jedinou vášní byla má nenávisť. Pro ni mi tlouklo srdce, a to mnohem silněji než kvůli Karolovi.

Ta nenávisť byla lepší než nějaká idylka. Vítala mě při probuzení a pouštěla mě ze své moci, jedině aby se ke mně vrátila ve snech.

Jednou večer prodělala maminka mozkovou příhodu. Zůstala ochrnutá. Po tři roky jsem o ni pečovala, jak nejlépe jsem uměla. Dlouhé hodiny jsem ji mlčky držela za ruku.

Ve tváři neměla žádný výraz, ale myslím, že mi rozuměla. Četla jsem jí knihy a noviny. Mluvila jsem s ní. Byly to předlouhé monology o psech, o lepších časech, o tatínkovi...

Občas pokývla hlavou. Dokonce dokázala vyslovit několik slov, ale nedokázala jsem je zachytit... Zemřela ve spánku v noci na 3. ledna 1968.

Hodní lidé často umírají tak, že nikoho neruší. Jako stromy, co umírají vestoje. Smrt z nich odsává život kořeny. Hodní lidé odcházejí po špičkách. O několik měsíců později přišla na řadu naše psice Zyga.

Začala jsem zanedbávat zahradu. Do práce jsem chodila nerada. Polský stát mě přinutil, abych si vzala do bytu podnájemníky. Nebránila jsem se. Drab, můj poslední společ-

ník, na ně neustále štěkal. Můj domov přestal být mým domovem. Pak přestala být moje vlast jednou provždy mou vlastí.

Samozřejmě jsem to neprožívala tak jasně a něco ve mně to možná nadále popírá. V literatuře by se řeklo, že jsem se ve svém nitru stala cizinkou. Cizinkou jsem opravdu byla. A nebylo vůbec důležité, kde se nacházím.

V dubnu 1968 jsem odletěla do neznámých oblak. Jeden můj strýc v Montrealu se nabídl, že mě zachrání. Zapomněla jsem povědět, že Drab mi umřel v náručí tři týdny předtím. Nikdy v životě jsem tolik neplakala jako tenkrát. Ani když umřel tatínek nebo maminka. Nikdy...

A zase to začalo! Kdyby alespoň ty slzy ze mne odplavily neštěstí jednou provždy! Svalit se na zem a vyprchat.

Má člověk právo takhle o všechno přijít? O skutečné rodiče, o identitu, o hodné lidi, kteří mě adoptovali, o psy, o domov mého dětství, o zahradu, o pěšinku příjemně vonící po lesních jahodách...

*Moje vlast není vlastí,
je to ... hřbitov!*

Nevím, jestli to byl Pasternak, kdo řekl, že odloučení je sestrou smrti. Sestrou smrti... Nemá právo tolik se jí podobat!

6)

O své emigraci toho nemohu mnoho vyprávět.

Musela jsem se naučit nové jazyky. „Dwa“. Číslo dvě. Dva nové jazyky. Snažila jsem se, aby uznali mé diplomy, leč bezúspěšně. Kanada se lépe stará o své zubaře než o zuby svých občanů. Musím vám povědět, že když člověk vidí, co jedí... ale to je jiný příběh...

Starám se tedy o několik starých dam, které jsou ještě vykořeněnější než já. Jezdím metrem. Na konci každé jízdy musím ujít na čerstvém vzduchu jen pár metrů, než dojdu ke svým zaměstnavatelkám nebo domů, do svého suterénního pelíšku v ulici Notre-Dame-de-Grâce.

Podněbí je neobyčejně příznivé, chce-li se člověk stáhnout do sebe, umrtvit duši, zmrazit city a vůli. Zimu přežívám téměř ve stavu zimního spánku, kdy veškerá gesta i myšlenky jsou zredukovány na funkce nezbytné pro přežití. Otupělá dlouhými večery, v komatózní malátnosti, s prchajícími vzpomínkami, které pozvolna zakrývá mrazivá lhostejnost.

Člověk si samozřejmě vždycky vymyslí nějaké důvody. Jinak by nedokázal zůstat nešťastný.

V domě, kde bydlím, jsou majitelé i ostatní obyvatelé zdvořilí a milí. Kdykoliv je potkám, zeptají se, jak se mi daří... Ale ani jednou nepočkají na odpověď. Kdo na ni čeká?

Strýc, který zařídil můj příjezd do Kanady, před čtyřmi lety zemřel. Jeho žena a děti jsou velice milé a naléhají, abych trávila svátky s nimi. Jenže já se vždycky bojím, že je

budu nudit. A mají ke mně hrozně daleko. Nemáme si co říct.

Mé varšavské přítelkyně mi po celé ty dlouhé roky nikdy nepřestaly pravidelně psát. Hovoří o svých problémech, o chudobě v Polsku. O svých finančních potížích.

Aniž bych předstírala nadbytek, sdělila jsem jim, že se mi daří slušně. V podstatě je to jen další způsob, jak se nijak neodlišovat, jak splňovat očekávání.

Loni na jaře jsem dostala dopis od bývalé kolegyně z kliniky. Navrhla mi, abych přijela do Prahy na mezinárodní stomatologický kongres. Dopis podepsalo několik kolegyně a někdejších kamarádek z univerzity. To pozvání působilo jako milá petice. Byla jsem opravdu polichocena.

Mé kamarádky tvrdily, že v září je počasí v Praze ještě velmi příjemné. Všechny se prý těší na setkání se mnou. Všechny chtěly podrobnější informace o té proslulé zemi hojnosti, o Quebecu, o Kanadě. Pro mne to byla zcela nečekaná příležitost, jak obnovit kontakty a skončit tu monotónnost. Všechny ty podpisy, všechna ta jména, která jsem si mnohdy jen těžko spojovala s nějakou tváří, s nějakým hlasem, mi vylepšily morálku.

Představovala jsem si, jak letím letadlem do Paříže a pak jedu vlakem přes celou Evropu až do Prahy. Měla jsem uloženo tisíc dolarů. Ty jsem dostala jako odškodnění od města Montrealu, když jsem během předchozí zimy upadla před poštou. Nechtějte ode mne, abych kritizovala kanadské poštovní služby...!

Zašla jsem do Vendôme, cestovní kanceláře, kterou používají všichni kanadští Poláci. Musela jsem jednat rychle. Jinak by mé odhodlání vyprchalo. Byl to vlastně bláznivý nápad! Zaplatila jsem v hotovosti a týž den jsem měla v ruce letenku. Odlet 7. září, návrat o čtrnáct dnů později.

Neužila jsem si ani Paříže, ani cesty vlakem přes Evropu. Byla jsem nemocná. Byla to snad předtucha? Nicméně mě to přešlo v noci těsně před českou hranicí.

Tak tedy Praha...

Nádraží je dost ponuré. Jakmile jsem se však dostala do středu města, připadala jsem si jako Alenka v říši divů. Pohybovala jsem se v pohádce. Uličky, náměstí, dláždění, staré domy, prejzové střechy... Atmosféra jako z jiného století. Dalo by se dokonce říci, že z několika století, promíchaných s tím nynějším, takže vznikl pocit kontinuity. Hloubky, která na novém kontinentě chybí.

Sotva jsem došla do penzionu, kde jsem si zamluvila pokoj, okamžitě jsem ulehla a po dlouhé době jsem tvrdě usnula. Prospala jsem dvakrát dvanáct hodin!

Na mezinárodní stomatologické konferenci chyběla jedna společnice z Montrealu. A mé někdejší kolegyně nebo kamarádky mi asi nikdy neprominou, že jsem se s nimi nespojila.

Praha mě uchvátila. Okouzlená turistka navštívila Hradčany, někdejší sídlo králů a nyní sídlo prezidenta Havla. Pak se procházela podél řeky Vltavy a krmila labutě.

Vzpomínám si na člun kotvící uprostřed proudu a na ry-

báře skloněného nad prutem. Nakonec jsem mu věnovala právě takovou pozornost, jakou on věnoval svému splávku!

Koupila jsem si na týž večer lístek do opery.

Což Praha není městem Franze Josefa, městem hudby, piva a vína...? A tak jsem si v jedné hospodě dala pivo. Byla cítit česnekem a brambory, sladkem a sudovým vínem. Zkrátka měla všechno, co člověk očekává od folkloru.

Později mi na Vyšehradě otevřela své brány pevnost českých vládců z raného středověku. Pod nohama mi začaly oživat staré pověsti. Zdálo se mi, že vidím kněžnu Libuši, jak stojí nad útesy. Za každým rohem čekali bezhlaví rytíři a jejich koně s ohnivými hřívami.

V uličkách starého města jsem se vydala hledat Kafku. A tak jsem se ocitla před židovským hřbitovem.

Vrata mi otevřel golem...

Bylo to zároveň úděsné a nádherné, materializace všech těch postav z pověstí. Cítila jsem se stále lehčí, neskutečná, vydaná na pospas pražské mytologii. Nikdy předtím jsem neměla tak silný pocit sounáležitosti.

Když se člověk v Praze nenarodí, měl by alespoň mít možnost tam zemřít... Mé místo bude na židovském hřbitově, blízko místa, kde leží Kafka a mnozí další... Praha na mne zapůsobila jako droga. Omamující narkotikum.

Bohužel na druhý den jsem zašla do knihkupectví koupit pohlednice.

Zprvu jsem si jí nevšimla. Až když jsem přistoupila k pultu. Na dosah ruky, na stojánku. X-té pražské vydání *Zdi mezi námi*. Na zadní straně obálky se čtenář mohl dovědět, že Zo-

fia Lassová-Neumanová se provdala za Pražana, a protože „se do onoho muže bláznivě zamilovala, usadila se v Praze“...

Zcela mě to ochromilo. Mé sny zase jednou zasáhl blesk. V tom městě, kde v uličkách ožívají legendy, kde drkotající tramvaje skřípavě vyprávějí historiky, kde každý lísteček tančí v rytmu Mozarta a Smetany, v tom městě žije Zofia Lassová, žije tam ta mrcha!

Ta obluda! V Praze!

Přede mnou je Vltava. Jakoby vytetovaná v krajině je tam ta bárka, je tam rybář a jeho udice. Uprostřed řeky, mimo čas. Nad tekoucí Vltavou, nad Prahou, nad světem... Najednou vidím jen toho rybáře. Všechno ostatní mizí.

Hluk města utichá. Do mne proniká tíše plynoucí řeka, trpělivý rybář a klid. Ten rybář s udicí není žádný obyčejný rybář s udicí. Je to stín legendy. Podivuhodná bytost. Slavný chirurg odpočívající před obtížnou operací. Génius. Učenec. Nebo kouzelník. Předstírá, že čeká, až ryba zabere. Má brýle...

Už je to tak! Chytil rybu! Že by to byla Puškinova kouzelná zlatá rybka? Co mluvila jako mudrc... Zvířata jsou neškodná, zasloužila by si lidský hlas. Lidé mívají až příliš často hlas hladové šelmy...

Lidé... a Zofia Lassová.

Řeka a rybář mi už nemohou nic poskytnout. Směr – střed města. Konec lelkování! Kráčím odhodlaně jako filmová hrdinka, schopná všeho, připravená na všechno.

Svět kolem mne byl náhle nepřátelský, agresivní. Tak trochu jako ve filmu, když začnou bouřit živly. Když vítr ohýbá

stromy, když moře burácí a bouří, když uhodí blesk... Ty něžné labutě podél řeky dokonce zapomněly na svou důstojnost. Mávají křídly. S pískotem mě sledují. Kdybych se přiblížila ke břehu, určitě by mě štípaly.

Téměř mě přejela tramvaj. Nějaký cyklista mi vynadal. Kráčím vstříc osudu.

UVĚDOMUJI SI, ŽE OD EMIGRACE JSEM ZAZDILA VEŠKERÉ VZPOMÍNKY A ODSOUDILA SE DO GHETTA MLČENÍ. Nadešla chvíle rozmrazit city uložené v mém kanadském mrazáku.

Ve středu města, na Národní třídě, jsem si objednala kávu a požádala o telefonní seznam. Hledám mezi Neumany. Zofia Neumanová mezi nimi nebyla.

Našla jsem však Zofii Lassovou-Neumanovou, její adresu i číslo telefonu: Rybná 7, tel. 870005.

Ozval se posmutnělý mužský hlas. Řekla jsem, že Irena Golebiowska z Varšavy by chtěla mluvit se Zofii Lassovou. Prohlásila jsem, že jsem přijela z Montrealu, abych se s ní setkala.

„Velice lituji,“ řekl doktor Neuman, „moje žena odpočívá a nemohu ji budit.“

Naléhala jsem. Že s ní musím mluvit. Že je to pro mne hrozně důležité. Že mě znala jako dítě. Že znala mé rodiče. Oba zemřeli.

„Chápu. Jenomže moje manželka je strašně unavená. Není vždycky...“

Úpěnlivě prosím.

Nastala chvilka ticha a cítím, že doktor Neuman váhá. Nakonec se rozhodl.

„Nevím, jestli si na vás vzpomene. Nelze... Řekněme v deset hodin. Zítra ráno, v době naší snídaně...“

Po celý zbytek dne jsem až do vyčerpání bloudila po Praze. Večer mi koncert pomohl zaplnit dvě hodiny. Nepřicházelo v úvahu, abych se po koncertě vrátila do penzionu a šla si lehnout. Kdybych se vrátila do svého pokoje a usnula, mohla bych si to případně i rozmyslet a začít pochybovat. Pochybovat nechci. V té folklorní hospodě z prvního dne jsem si objednala guláš a grog. Hlas mi neustále opakoval: Musíš vydržet až do rána.

V tu pozdní dobu je hospoda rozjetá naplno. Nějaký muzikant hraje na harmoniku. Místnost je plná a hosté jsou z valné části muži a Němci. Pivo i marky tečou proudem. Naši němečtí strýčci mluví hlasitě. Číšníci se pěkně ohánějí a je z nich cítit, jak čekají na germánské spropitné.

TLUSTÝ MNICHOVAN PŘIPOMÍNAJÍCÍ SANTA CLAUSE SE ZEPTAL, JESTLI SI MŮŽE KE MNĚ PŘISEDNOT. VELICE ZDVOŘILE:

„Darf ich...“

„Ja, ja!“

Cokoliv, jenom ne spát.

Představil se: *Wulf*... příjmení jsem nezachytila a je mi to jedno. Pozval mě na pivo.

„Ja, ja!“

Točí se mi hlava. Začínám se bláznivě smát. Jako moučník si objednávám jablečný závin. Němci se drží za ruce, kolem ramenou nebo kolem pasu, tančí a zpívají. Cítí se jako doma. *Wulf* mi přinesl další pivo. Chce mi políbit ruku. Na-

jednou se mi ten Santa Claus začal hnusit. Vstala jsem. Wulf se pokusil vstát. Odstrčila jsem ho a utekla do noci.

Celá udýchaná jsem dorazila na Václavské náměstí, kde nějaký orchestr hrozně hlasitě vyhrával rock-and-roll. Náměstí je plné punků. Chlapci a děvčata se zelenými vlasy a zavíracími špendlíky v nose a uších.

I noc je najednou nepřátelská.

Nadskakuji při každém kroku až k polskému velvyslanectví.

Sídlí v nádherném paláci ve Valdštejnské ulici. Vrátný se nevrle probudil. Vyložila jsem mu, že jsem ztratila pas i peníze a že nemám kde spát. Slíbila jsem, že ho nebudu rušit, že budu hodná, že zůstanu v předsíni vrátnice, dokud neotevře konzulát. Byl zřejmě příliš ospalý, než aby to odmítl. Nevrlé souhlasil.

Když velvyslanectví znovu utichlo a vrátný opět usnul, vyklouzla jsem do zahrady, usedla na lavičku vedle vodotrysku a usnula.

V sedm hodin opustila jenom napůl probuzená kanadská Polka po špičkách velvyslanectví. Sotva byla na ulici a za její identitou zabouchla vrata, přidala do kroku.

V prvním otevřeném bufetu si dala housku a kávu. Do konce se i trochu upravila. Pak zamířila pěšky do Rybné ulice, k bytu Zofie Lassové. Až do doby schůzky se procházela okolními uličkami.

Přesně v devět hodin: dům ze začátku století, bez výtahu, točité schody, druhé patro, první dveře vlevo, starodávný zvonek, za který se tahá.

Jen klid! Takové psychodrama patří k mé terapii. Nejenže

pocítuji všechno, co se událo, ale znovu to vidím a prožívám, jako kdyby to nebyla minulost. Ba co víc, jako kdyby myšlenky a gesta, která popisují, byla úplně nová, ještě nikdy nepoužitá.

Je mi dobře, když o tom všem hovořím. Když zdůrazňuji spíš jednu podrobnost než jinou. Proč si člověk pamatuje jednu věc a ne druhou? Předmět, pohyb, slovo, něco ve své době zcela bezvýznamného se náhle rozzáří, stává se nositelem události, podporuje ji a pomáhá člověku znovu to prožít, jako mu hůl pomáhá při chůzi.

Chtěla bych se zbavit té úzkosti, té bolesti, toho pocitu provinění, té pohromy. Jednou provždy to všechno vymýtít. Vynést na světlo boží a pak hned pohřbít. Konečně vyjít ze hřbitova a začít žít.

Dveře se otevřely a v nich stál doktor Neuman, pražský manžel Zofie Lassové.

Pohledný muž. Elegantní. Vybraného vkusu. Obličej ušlechtilých rysů, s jasnými očima vyzařujícími vlídnou dobromyslností. Okamžitě mě přepadla stísněnost. Zarděla jsem se. Je asi mladší než ona, jen o několik let starší než já.

Byt je vkusně zařízen, s touž vybraností, jíž se vyznačuje doktor Neuman. Na stolech jsou krásné polské ubrusy a ubrousky, samá ruční práce. Na stěnách několik cenných pláten a ikon. Ve vitríně vzácný porcelán. Knihovna je plná starých knih se zašlým zlacením. Na oknech visí vyšíváné záclony. Doktor Neuman mi pokynul, abych si sedla.

Ještě jsem ani nedošla ke křeslu, když do pokoje vešla v noční košili stará žena, s prořídlymi, špinavě šedými a rozčuchanými vlasy. Vypadala skoro jako čarodějnice nebo Lady

Macbeth osobně. Upřela na mne pronikavé, planoucí oči. A pak se zeptala s dětsky naivním údivem a fistulkou:

„Jak ses sem dostala, Klaro? Posad se. Jistě máš hlad. Počkej! Podařilo se mi schovat trochu chleba.“

Odkodrcala do svého pokoje a vrátila se s třemi krajíčky plesnivého chleba.

Doktor Neuman se na mne zkroušeně podíval. Pochopila jsem, že nechce, abych zareagovala. Že chce, abych nechala tu bláznivou ženu po libosti blábolit. Postřehla jsem však i jeho smutek, jeho zoufalství. Tomu člověku je i nadále drahá vzpomínka na manželku a nadále pečuje o nemocnou. Odešel do kuchyně a přinesl sýry, české rohlíky, šálky a konvici kávy. Hlad mě přešel. S radostí jsem však přijala šálek kávy. Káva byla vynikající.

Lady Macbeth se mě najednou zeptala:

„Především, kdo jste?“

Doktor Neuman mírně odpověděl a pečlivě vyslovoval každé slovo, jako když mluvíme s malým dítětem.

„Je to tvoje polská známá, Irena Golebiowska z Polska.“

Doplnila jsem ho:

„Z Varšavy.“

Zofia Lassová vstala.

Najednou zmizelo to zdání dětské slabosti, tělo se napřímilo a Zofia si mě chladně změřila a řekla:

„Jak se ti podařilo mě tady najít? Údajně přece žiješ v Kanadě!“

A pak okamžitě dodala s mimikou senilní holčičky:

„Pamatuješ si přece, že jsme to musely schovat do podprsenky.“

Doktor Neuman se mě zeptal, jako kdyby se nic nedělo, jak dlouho hodlám zůstat v Praze. A co hodlám v Praze podniknout. Vyptává se velmi zdvořile. Je to zdvořilý člověk. Přiznal:

„Víte, milostivá paní, teď nás už nikdo nenavštěvuje. Měla jste ji znát, když jsem se s ní seznámil v Paříži! Rád bych vám ukázal nějaké fotografie. Žili jsme ve Francii několik let.“

Zofia Lassová odnesla plesnivý chléb zase do svého pokoje. Její muž se vrátil se dvěma alby fotografií. Znovu jsem spatřila Zofii Lassovou z knižních obálek po boku muže, jehož vystupování a elegance tehdy dávaly nepochybně jeho společnícům zapomenout Cary Granta. Když mi ukazoval všechna vydání *Zdi mezi námi* – japonský překlad, překlad do islandštiny –, polilo mě horko a zároveň mě zamrazilo, takže jsem poprosila, zda bych si nemohla sednout.

V tu chvíli si povšiml, že jeho žena zmizela.

„Můj Bože,“ zvolal, „asi šla na balkon. Je to nebezpečné! Člověk ji nemůže ani na okamžik nechat samotnou...“

Rychle ji přivedl zpátky do pokoje. Zofia Lassová si mě prohlížela s výrazem nezbedné dívky a pronesla:

„Okamžitě mi přineste tu zprávu o Číně!“

Asi to byla vzpomínka na dobu, kdy pracovala v UNESCO. Doktor Neuman ji začal pomalu odvádět do jejího pokoje. Zvedla jsem se k odchodu. Doktor Neuman se zastavil, Zofii držel za ramena.

„Přijďte raděj zítra. Dneska je příliš rozčilená... Nevím, jestli vás poznala. Co myslíte?“

Neodpověděla jsem.

I pro něho teď byla Zofia Lassová kalvárií. Ale přijdu na druhý den. Ani o tom nemusím přemýšlet. Což mám na vybranou? Neodolatelná přitažlivost mě nutí, abych přišla ještě jednou. Je to táž, která mě tam přivedla poprvé? Klidně jsem odpověděla:

„Ano, ráda!“

Na druhý den jsem přinesla nějaké drobné dárky pro něho i pro ni. Zofia je okamžitě šla schovat do svého pokoje pod polštáře.

Doktora Neumana sužují hrozná muka. Předstírám, že mi to připadá přirozené. Cítím, že můj postoj ho uklidňuje. U nich je člověku dobře. Mám ráda vůni leštidla, již je prosycen jejich byt.

Stará dáma záhy odešla lehnout si do ložnice. My jsme si ještě dlouho povídali. Nakonec se doktor Neuman zvedl a požádal mě, abych přišla na druhý den.

Po celý týden jsem je navštěvovala vždycky kolem druhé hodiny odpoledne. Záhy jsem zjistila, že doktor Neuman je vynikající kuchař. Jiří nostalgicky vzpomínal na léta strávená ve Francii. Jednou z jeho mála radostí je vařit podle starých osvědčených receptů francouzské kuchyně. A častovat jimi hosty.

Zofia Lassová jí nepěkně jako žravé dítě.

Tváříme se, že to nevidíme. Jiří jí občas ubrouskem utře ústa.

Jednou se mi zdálo, že je nespokojená. Sevřela rty a naklonila hlavu jako dítě na nočníku. Nedalo to na sebe dlouho

čekat. Za chvíli jsme měli nos plný zápachu moči. Jiří Neuman s omluvou vstal. Odvedl Zofii do koupelny. Když ji převlékal, řvala.

Jakmile se vrátili, usedli oba ke stolu, jako kdyby se nic nepříhodilo. Pomalu jsem si na to zvykala.

Zofia se zeptala:

„Tak vy jste přijela do Prahy jenom proto, abyste udělala se mnou rozhovor. Hrozně lituji, má drahá, ale už neposkytuji rozhovory a nedávám autogramy. Na shledanou!“

Teatrálně vstala a odešla z pokoje s nádhernou důstojností hodnou Sarah Bernhardtové.

Doktor Neuman se ujistil, že je Zofia v klidu ve svém pokoji a pak mě váhavě požádal o laskavost.

„Byla byste tak hodná a přišla zase zítra a zůstala s ní dvě nebo tři hodiny? Musím naléhavě někam jít a nerad bych ji nechal samotnou. Pospíším si.“

7)

Tentokrát jsem s ní měla zůstat o samotě.

Mé poslední návštěvy platily spíše jemu než jí. Měla bych vlastně říci, že byly proti ní. Jiří potřeboval pomoc. A já jsem se už vzdala přání navázat kontakt se Zofii Lassovou. Francouz by řekl, že mě ty návštěvy začaly „otravovat“. Přišla jsem jako vlk do ovčince. A stala se ze mne hodná pastýřka.

Dnes však, zatímco on se věnuje svým záležitostem, zůstanu s ní sama. Poprvé!

V mém nitru, v mé kabelce je vše připraveno a čeká až příliš dlouho...

Pokusím se vysvětlit, proč jsem si vzala do Prahy maminkčinu kabelku. Nikdy jsem ji neodkládala. Měla jsem ji neustále u sebe. Ve skříni, v zásuvce nočního stolku, a když jsem nebyla ve svém bytě, schovávala jsem ji nějakou dobu pod postelí. Vždycky. Nedovedla jsem si představit, že bych spala daleko od ní. A to i přesto, že jak jsem už řekla, její obsah a to, co znamená, dřímalo v mé hlavě zimním spánkem, jakoby zmrazené.

Dnes mi však hlava hoří. Mou jedinou nadějí je to dnešní odpoledne, kdy doktor Neuman nebude doma. Vrátilo se vzrušení, které mě po první návštěvě opustilo.

Když jsem u nich zazvonila, bušilo mi srdce.

Dnes už Zofia Lassová nevypadá jako čarodějnice. Manžel ji zavedl ke kadeřníkovi. Dokonce udělali Lady Macbeth manikúru. Vypadá odpočatě.

„Až se vrátím,“ vysvětloval doktor Neuman, „oslavíme její narozeniny.“

Teď jsme tedy osaměly.

Zofia sedí vzpřímeně na pohovce, a jako by psala zprava doleva, jako se píše hebrejštiny nebo arabštiny. Ve skutečnosti jen cosi čmárá. Debilní dítě!

Usedla jsem proti ní, naklonila jsem se k ní a zadívala se jí do očí.

V bytě panuje ticho. Slyším dokonce, jak Zofii tikají ho-

dinky. Pokud to není tlukot mého srdce. Uvažují, jestli to také slyší.

V očích má zelené a žluté záblesky jako některé duhy. Tentokrát jsem ji našla! Vidím ji takovou, jaká bývala. Krásná. Sebejistá. Arogantní. Bez skrupulí. Vrásky zmizely.

Zofia Lassová se mi před očima převtělila.

A právě ji oslovuji hlasitě a srozumitelně.

„Proč jste ukradla maminkčin rukopis? Proč jste ukradla její příběh? Její lásku! Proč jste zradila její důvěru? Proč jste zaujala její místo a přisvojila si její slávu? Jak jste dokázala nikdy se k tomu nepřiznat? Co jste to za zrůdu?“

Potrásla hlavou.

„Jaký rukopis? Co je to za pitomost...?“

A zase začala něco čmárat zprava doleva. Chladně jsem se jí zeptala, jako kdybych měnila téma rozhovoru:

„Dáte si čaj?“

Odpověděla: „Ano!“ A nevyhnula se mému pohledu.

V kuchyni jsem uvařila čaj.

Přinesla jsem si kabelku. Vzala jsem z ní poslední dar Klary Sternschussové, obálku označenou „kyanid“ a obsahující tři kapsle, které původně měly vzít život privilegovaným Židům. Rozmačkala jsem kapsle do čajové konvice, a než jsem se vrátila s podnosem do salonu, umyla jsem si ruce.

Pozoruji Zofii, jak pije čaj.

Ani ji neznepokojilo, že já jsem se svého šálku ani nedotkla. Zanedlouho se rozhodla, že si půjde lehnout. Odněla jsem podnos do kuchyně a pečlivě umyla nádobí.

Mé jméno je pomsta. Jsem vražedkyně. Žiji. Dívám se na sebe do zrcadla, ale neusmívám se. Malinko mě bolí břicho.

Odešla jsem z bytu a přibouchla za sebou dveře. Mám jistý krok, nohy ani ruce se mi netřesou.

Ve svém pokoji v penzionu jsem strávila klidnou noc.

Žádné sny, žádná noční můra.

Na druhý den oznamoval článek ve *Večerní Praze* smrt slavné spisovatelky Zofie Lassové, provdané Neumanové. Její lékař a přítel jejího muže poskytl novinářům rozpačité odpovědi. V první chvíli nedokázal stanovit příčinu smrti. Zofia Lassová-Neumanová sice již několik let trpěla Alzheimerovou chorobou, jinak však zřejmě byla ve výborném tělesném stavu. Nic nedávalo tušit náhlé úmrtí. Bude provedena pitva.

A policie vyslýchala doktora Neumana.

Můj pobyt se chýlí ke konci. Zbývají mi jen čtyři dny, abych vyčkala konce vyšetřování. V bytě doktora Neumana vyzvání telefon do prázdna.

Na druhý den noviny výrazně otiskly přiznání zoufalého manžela a na první straně špatnou fotografii, na níž vypadal ztrhaně a utrápeně.

„Otrávil jsem svou ženu. Malými dávkami strychninu, které bezbolestně přijímala po řadu týdnů. Nesnášel jsem už pohled na její úpadek. Jak ji rozložila choroba. Bylo to nelidské. Příliš jsem ji miloval, než abych připustil, aby takhle přežila samu sebe. Rozhodně jsem nehodlal uniknout spravedlnosti. Budiž mi však dovoleno účastnit se pohřbu své ženy. Pak už mi bude všechno jedno.“

Ráda bych napsala, že jsem propukla v pláč nebo že jsem se dusila smíchy. Ale nic. NIC!

Nereagovala jsem. Přestalo to být důležité. Prostě jsem se distancovala od svého života.

Najednou mi to všechno došlo. Kyanid si uchovává své vlastnosti jen po krátkou dobu. Učila jsem se to ve farmakologii. To hrozné bylo, že jsem to věděla od samého začátku... Po čtyřiceti letech se smrtelný jed proměnil na neškodný prášek! Udělala jsem Zofii Lassové čaj s prachem ghetta a ten jí ani nezkazil žaludek.

Jiřího jsem naposledy viděla den před odjezdem, na pohřbu. Měl pouta a stál mezi dvěma policisty. Nebýt jich, byli bychom se jeden druhému v náručí rozplakali. Museli jsme však zachovat jistý odstup.

Dlouho podržel mou ruku ve svých spoutaných. Oči měl suché. Jako já.

Na zpáteční cestě jsem byla zoufalá. Strčili za mřížce jediného člověka, jemuž bych byla mohla všechno vysvětlit, ospravedlnit se, jedinou bytost, která by mě byla pochopila...

A Zofia Lassová byla mrtvá!

Kdybich nereagovala, zadržela bych se jednou provždy do samoty a mlčení.

A tak jsem začala psát.

Nevím, jestli jsem opravdu opustila Prahu. Jsem si pouze jistá, že Praha znamenala konec mé osamělé cesty bez cíle. V mém nitru se pozvolna hroutí zeď...

EPILOG VE FORMĚ POHLEDNICE

Když jsem se po návratu do Kanady rozhodla, že budu psát, spojila jsem se po několika měsících s jednou skupinou v Holandsku, která hájila právo na eutanázii. Zajímali se o případ doktora J. Neumana.

Byl odsouzen na sedm let žaláře. Po pěti letech ho pustili. O rok později jsem Jiřího požádala, aby se se mnou oženil.

Teď žijeme v Praze, nejkrásnějším městě na světě. Pokud Prahu navštívíte, třebaš mě potkáte. Na židovském hřbitově. Dělán tam průvodkyni.